

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Yleisradio kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa valmisteilla olevaan demokratiapoliittiseen periaatepäätökseen. Esitetyt linjaukset ja tavoitteet toimenpide-ehdotuksineen ovat hyvin kohdennettuja ja luottamukseen perustuvaa yhteiskuntaa ja demokratiaa vahvistavia.

Pidämme arvokkaana sitä, että demokratian toimintaedellytyksiä ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksia on tarkasteltu laajasti läpi yhteiskunnan: niin oikeusvaltion, perus- ja ihmisoikeuksien, avoimen hallinnon, koulutuksen, kansansivistyksen, moniarvoisen mediaympäristön, digitaalisten valmiuksien kuin kulttuurin ja taiteen näkökulmasta.

Yleisradion lausunto koskee sekä kokonaisuutta että median toimintaympäristöön, kansalaisten yhdenvertaisuuteen ja osallistumismahdollisuuksiin liittyviä huomioita.

Moniääninen, vastuullinen ja riippumaton media on toimivan demokratian edellytys. Suomessa on laadukas mediakenttä, johon kuuluvat hyvin hoidettu julkisen palvelun yleisradiotoiminta sekä kaupallinen media. Luotettava tieto, laadukas journalismi, kulttuuri ja sivistys sekä osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemukset ovat henkistä pääomaa, joka vahvistaa luottamusta yhteiskunnassa ja toimii vastalääkkeenä valeutisten ja disinformaation kaltaisille ilmiöille. Periaatepäätöksessä tämä on huomioitu ansiokkaasti.

Luotettavan mediaympäristön tulee olla yksi suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteista.

Tämän tärkeyttä on kuvattu myös keväällä 2022 julkaistussa ajankohtaiselonteossa turvallisuusympäristön muutoksesta: "Turvallisuuspoliittisen tilanteen muututtua on tärkeää, että Yleisradio ja muut mediat pystyvät huolehtimaan luotettavan ja ajankohtaisen tiedon tuottamisesta ja jakamisesta, kansalaisten henkisen kriisinsietokyvyn tukemisesta ja informaatiovaikuttamisen tunnistamisesta ja torjumisesta."

Periaatepäätöksessä todetaan, että tavoitteiden saavuttaminen edellyttää pitkäjänteistä, yli hallituskausien ulottuvaa politiikkaa ja hallinnonalojen rajat ylittävää yhteistyötä. Yleisradio pitää tätä periaatetta moniarvoisen mediakentän ja julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kehittämisen ja turvaamisen kannalta keskeisenä. On yhteiskunnan etu, että kaikille tarjolla olevan Yleisradion julkisen palvelun toimintaedellytykset turvataan.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Kansalaisten osallistumismahdollisuuksia on tarkasteltu monipuolisesti eri väestöryhmien yhdenvertaisuuden, uusien vaikuttamiskanavien ja eri toimijoiden näkökulmista. Median roolia on tässä yhteydessä kuvattu osuvasti sivulla 8: "yhdenvertainen osallistuminen ja vaikuttaminen sekä

merkityksellisen elämän kokemukset sekä oman identiteetin rakentumista ja osallisuutta tukeva mediaympäristö ovat tärkeässä asemassa demokratian ja luottamuksen ylläpitämisessä”.

Yleisradion lakisääteinen tehtävä ja kaikkien saatavilla olevat sisällöt ja palvelut tukevat periaatepäätökseen kirjattuja tavoitteita, ja ovat monelta osin myös yhteneväisiä. Yleisradion julkisen palvelun tehtävään kuuluu tukea kansanvaltaa, demokratiaa ja sananvapautta, sivistystä ja oppimista, vahvistaa kansallista ja alueellista kulttuuria sekä huomioida tarjonnassa myös erityisryhmien ja vähemmistöjen tarpeet. Tämä edistää kansalaisten yhdenvertaisuutta mediankäyttäjinä, myös alueellisesti. Lisäksi Yleisradiolla on erityinen velvollisuus huolehtia kansalaisten yhdenvertaisesta tiedonsaannista poikkeustilanteissa.

Toimintavarmat laajakaistaverkot ja laadukas digitaalinen infrastruktuuri ovat edellytyksiä sille, että kansalaiset voivat osallistua digiajan yhteiskuntaan ja käyttää digitaalisia palveluja, myös mediapalveluja asuinpaikasta riippumatta. Tämän varmistamiseksi tarvitaan lähivuosina lisäpanostuksia. Erityisesti haja-asutusalueilla on merkittävä riski, että laajakaistaverkkojen kapasiteetti ei riitä koko yleisön palvelemiseen. Yleisradion mediapalvelut ovat osaltaan toimineet ja toimivat yhteiskunnan digitalisoitumisen ajurina.

Sananvapaus on välttämätön edellytys demokratian toteutumiselle. Sananvapaudesta huolehtiminen tukee yhdenvertaista osallistumista ja yhteiskunnallisen keskustelun monipuolisuutta.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatioissa.***

- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Yleisradio pitää tärkeänä, että kaikenikäisten kansalaisten, myös aikuisväestön, medialukutaitoja ja nyky-yhteiskunnassa tarpeellisia digitaalisia taitoja tuetaan riittävän kattavasti ja monipuolisesti. Medialukutaito voidaan katsoa osaksi kaikille kuuluvia kansalaistaitoja, jotka tukevat osallisuutta yhteiskuntaan ja ehkäisevät väärän tiedon leviämistä. Samalla on tärkeää tukea mediakasvatukseen liittyvää osaamista ja koulutusta siten, että se huomioi uuden teknologian nopean kehityksen ja lisää ymmärrystä muun muassa disinformaation ja teknologiavälitteisen vaikuttamisen keinoista.

Yleisradion on julkisen palvelun tehtävänsä mukaisesti toteuttanut oppimissisältöjä, jotka on suunnattu itsensä kehittämisen ja jatkuvan oppimisen tueksi. Ne edistävät tarpeellisia digitaalisia taitoja ja mediakasvatusta sekä monipuolista yleissivistystä ja ymmärrystä yhteiskunnasta. Oppimista tukevat sisällöt ovat verkossa yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla, ja niitä, kuten muita Ylen sisältöjä ja palveluja, hyödynnetään muun muassa kouluissa opetuksen tukena.

Yleisradion digikerrontaan satsaavat palvelut tukevat kansalaisten, myös esimerkiksi ikäihmisten, digitaalisia taitoja.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***
- ***Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.***
- ***Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- ***(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.***
- ***Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.***

- ***Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.***
- ***Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.***
- ***Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.***

Useat toisiaan tukevat kyselytutkimukset osoittavat, että kansalaiset toivovat Suomeen rakentavampaa ja toisia ihmisiä kunnioittavaa keskustelukulttuuria niin yhteiskunnassa yleisesti kuin sosiaalisessa mediassa. Sen edistämiseksi on syytä pohtia organisaatorajat ylittäviä aloitteita ja yhteistyömuotoja.

Esimerkkinä periaatepäätöksessä on mainittu Yleisradion ja Erätaukosäätiön käynnistämä monivuotinen Hyvin sanottu -hanke, johon osallistuu laaja joukko suomalaisen yhteiskunnan toimijoita. Sen taustalla on yhteinen tarve vahvistaa suomalaisen keskustelukulttuurin parhaita puolia luomalla demokratiaan kuuluvia turvallisia keskusteluympäristöjä.

Sosiaalisessa mediassa ja muualla verkossa leviävien vale uutisten, väärän tiedon ja disinformaation kitkemiseksi tarvitaan pelisääntöjä. Lisäksi tarvitaan EU-sääntelyä ja sen kansallista toimeenpanoa, jossa määritellään kenen hallussa data, algoritmien läpinäkyvyys ja digitaalinen julkinen tila ovat. Tätä edustavat konkreettisesti EU:n alustasääntelyä, dataa ja tekoälyä koskevat lakihankkeet.

Periaatepäätöksessä on aiheellisesti huomioitu viranomaisiin, tutkijoihin ja toimittajiin kohdistuva maalittaminen ja muu häirintä, jotka ovat demokratiaa heikentäviä ilmiöitä ja edellyttävät toimenpiteitä. Media kantaa yhteistä huolta muun muassa toimittajien turvallisuudesta maalittamisen seurauksena.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- ***Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.***
- ***Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.***
- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***

- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Pidämme tärkeänä sitä, että periaatepäätös huomioi kulttuurin ja taiteen merkityksen ihmisten yhteenkuuluvuutta, osallisuutta, hyvinvointia ja elämää rikastuttavana voimana. Yhteiskunnan eri ilmiöitä ja kansalaisten elämään vaikuttavia muutoksia voidaan kuvata vaikuttavasti esimerkiksi draaman, musiikin, teatterin ja muun kulttuurin keinoin. Lisäksi on tärkeää, että kotimaisen kulttuurin ja kielten elinvoimasta pidetään huolta. Tässä Yleisradiolla on julkisen palvelun tehtävän nojalla isona kulttuurilaitoksena ja yhteistyökumppanina merkittävä rooli.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

-

Tuuri Johanna
Yleisradio - Strategia ja asiakkuus